1981. október 14-én volt az alakuló összejövetel. A kezdeményezést általános tetszéssel fogadták a jelenlévők. Javasolták, hogy a munkaközösség tűzze ki feladatául a járás könyvtáraiban lévő írásos, már kész dokumentumok feltárását. Így elkerülhető az átfedés a munkában, s a további bővítésükhöz megfelelő kiindulási alappal rendelkezhetnek. Kezdeményezték, hogy azokat a tárgyi emlékeket, amelyek méreteiknél fogva, vagy egyéb okok (pl. kiállítóhelyiség hiánya) miatt nem szerepeltethetők, fotón örökítsék meg és mutassák be a művelődési házakban, iskolákban. Több szakkörben megörökítették a községük évszakonkénti arcát is, s rendszeresen bemutatják az általános iskola folyosóján.

Egyetértettek azzal a javaslattal, hogy a következő évtől ne csak megyei kezdeményezésű szakköri bemutató foglalkozásokat szervezzünk, hanem a járások is készítsenek ütemtervet ilyen céllal, hiszen a közlekedési nehézségeket áthidalva így könnyebb lenne a tapasztalatokat átadni. Sokan kérték monográfia megjelentetését (a már készen levő részanyagokból), de e kérés teljesítésére sok más szervnek, szervezetnek is össze kellene fognia. (Pl. járási hivatal, tanácsok, üzemek anyagi és eszmei segítsége.)

A következő munkaközösségi összejövetel *Mátészalkán* volt, ahol a kisvárdaihoz hasonló javaslatokon kívül kérték, hogy juttasson el az MVMK a szakkörök részére a gyűjtés és a feldolgozás során segítséget adó szempontokat.

Fehérgyarmaton az alakuló összejövetelt megtisztelték jelenlétükkel a város tanácsának, pártbizottságának, járási hivatalának vezetői is. Tiszteletre méltó érdeklődéssel és felelősséggel válaszoltak a jelenlévők kérdéseire. Kérték, legyen a város segítségére valamennyi szakkörvezető, hogy minél színvonalasabbá tehessék a hamarosan létrejövő tájházat. Jó ötletként hangzott el: készítsünk fotó- és filmanyagot az egyéni gyűjteményekről, s a munkaközösségi összejöveteleken, bemutató foglalkozásokon dolgozzuk fel a látottakat.

A leírtak összefoglalására – úgy érzem – nincs szükség. A tények magukért beszélnek, s úgy tűnik, ha a megyei művelődési központ és a járási művelődési központok szakelőadói közös nevezőre jutnak a további munkában is, számos hasznos, érdeklődésre számot tartó munkát végezhetnek együtt – a Honismereti mozgalom érdekében.

Jávor Ágnes

A debreceni Nagytemplom körüli ásatás eredményei

1980 őszén a Nagytemplom renoválásával egyidőben a templom körül három területen ásatás kezdődött. A régészeti kutatás 1981. április 21-ével folytatódott, és október 18-án ért véget. Ezt követte a kutatással párhuzamosan a romkert építése. Végleges képet elsőnek a Nagytemplom délnyugati sarkától nyugatra kaptunk. Sikerült feltárni az I. Rákóczi György erdélyi fejedelem által adományozott nagyharang részére 1640–1642 között kiépített önálló harangtorony, az úgynevezett *Verestorony* falmaradványait: a felmenő falakét, a négy nagy támpillért, valamint a délkeleti és az északnyugati támpilléreknél a középkori eredetű és az 1802. évi tűzvészben a Verestoronnyal együtt elpusztult András-templom körítőfalának egy-egy rövid szakaszát. Megleltük a Verestorony kávásan kiképzett északi bejáratát az eredeti küszöb magasságának hiteles szintjén. A Verestorony arra a területre esik, mely az András-templom körüli, XIV–XVI. századi temető helye. Éppen ezért leltünk kutatószelvényeikben sok, felbolygatott sírhoz tartozó csontot. A Verestorony belsejében tizenhárom sírt tártunk fel. Ezek korát az egyik sírban lelt II. Lajos király 1525-ben veretett denárja és egy jellegzetes XVI. századi nyílhegy meghatározza.

Második kutatási területünkön az *András-templom* – a reformáció előtt Szent András-templom – *nyugati tornyának* helyén meglepő eredményekre jutottunk. Már 1980 őszén a mai északnyugati lépcsőfeljárat és a mellette levő, 1842-ben épített podeszt (emelt körjárda) felbontása után viszonylag nem mélyen – az András-templom 1802. évi állapotát feltüntető alaprajzból ismert helyen – igen széles, gondosan készített falazatot találtunk. Egy ideig úgy hittük, hogy a XIV. században már állott, gótikus Szent András-templom nyugati tornyának – a későbbi *Fehér- vagy Cserepes-torony* – nyugati falára akadtunk rá. Az 1981-es évi kutatásunk azonban bizonyította, hogy ez a fal nem más mint az 1564. szeptember első napjaiban megégett András-templomnak 1626–1628 között, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem támogatásából végzett újjáépítésekor, a torony megerősítésére rakott köpenyfal. Ebben befalazva valóságos építészettörténeti „kincsesbányára" akadtunk. A fal átvágásával sikerült kibontani nagyszámú és nagy értékű,

Az 1564. évi nagy tűzvész után a református gyülekezet 1626-ig az úgynevezett északi imatermet használta. Az északi imaterem északi falának maradványai a támpillérekkel és az előtér falmaradványa (Balla Imre felvétele).

a XV. század derekára keltezhető gótikus záróköveket és bordatöredéket. Ez egyben megcáfolhatatlan bizonyítéka, hogy az újjáépítés nem állította vissza a Szent András-templom belső gótikus szerkezetét, az 1564-ben elpusztult! A köveket a torony ajtaján át kidobálták (bizonyára sok maradt a templom padlószintje alatt is!), és azután a megerősítő toronyfalba beépítették. Kutatószelvényünk mélységi és keleti irányú bővítésével később sikerült több mint 2 m mélységben a gótikus torony nyugati falának maradványait is fellelni, valamint az ehhez illeszkedő egyik támpillért is. Öt helyen sikerült a podeszt északi és keleti részén fellelni az András-templom eredeti támpilléreire emelt falfalazást. Ezt Péchy Mihály, a Nagytemplom tervezője nyilván az eredeti gótikus falak síkjára nem teljesen illeszkedő új falak megtámasztásának céljából rendelte el.

Harmadik kutatási területünkön, az 1628–1802 között *kis hajónak* nevezett építmény és a mellette levő részek feltárásából jutottunk a legértékesebb eredményekre. Nemcsak bizonyítottuk, hogy itt állott az 1564. évi tűzvész után a református gyülekezet által használt *imaterem,* hanem arra is fény derült, hogy ez az eredeti András-templom 1564-ig is meglevő északi kápolnájára épült rá. A reformátusok a keleti falon ajtót nyitottak, és használták ezt a termet az 1626–28. évi újjáépítés után is, amikor az András-templommal összekapcsolták. Új keleti ajtaját építették meg Rákóczi György adományából. Ezen volt elhelyezve a Rákóczi-címer és egy sárkány. Ezért a debreceniek *Sárkányos ajtónak* nevezték el. Az összeépítés egyetlen hiteles bizonyítékát is megleltük: egy nyolcszög alaprajzú téglapillér maradványát. Kutatásunk azonban még nagyobb meglepetést is hozott. A legalsó téglapadlószint felbontásakor kiderült, hogy a XIV–XV. századi kápolna egy Árpád-kori – feltehetően XIII. század végi – építményre lett ráépítve. Ezzel bizonyítható, hogy a mai Nagytemplom helyén már a tatárjárás után is állott templom.

Az északi *imaterem* építési korszakainak tisztázása nemcsak építésztörténeti szempontból fontos. Bizonyos, hogy a más, erre alkalmas egyházzal nem rendelkező Debrecenben itt tartották 1567-ben a magyarországi református egyház szervezeti létesítését megteremtő debreceni zsinatot.

Dr. Módy György